

*Чава Г. Ф.,**викладач англійської мови**Нікопольського коледжу**Дніпровського державного аграрно-економічного університету**Народовська О. М.,**викладач англійської мови кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМИ СПЕЦІАЛІСТАМИ

Анотація. Статтю присвячено розгляду одного з актуальних питань формування повноцінного молодого спеціаліста у вузькій галузі (аграрна/технічна/маркетингова/менеджмент), а саме розвитку емоційного інтелекту на заняттях із вивчення іноземної мови як однієї з головних компетенцій комплементарного базису “soft skills”.

У матеріалі розглядається літературний та дослідницький нарбок із визначення явища «емоційний інтелект», засади з його розвитку та впровадження в закладах спеціально-технічної та вищої освіти в контексті матеріалу, передбаченого програмою з вивчення іноземних мов в освітньому закладі. Такий підхід дозволяє відкрити більше можливостей для створення емоційно-ситуаційних вправ, адже наявність мовного бар'єра та соціокультурних розбіжностей, що постають перед здобувачами освіти під час вивчення мови та безпосереднього контакту з носіями іноземної мови чи іншими закордонними колегами, що використовують англійську мову як засіб спілкування, формують справжній виклик для нового покоління та ще недосвідченого спеціаліста. Крім того, важливим є той чинник, що вербальне спілкування, регламентоване суто нормами та правилами англійської мови і ділової етики, не завжди допомагає у вирішенні поточних чи то важливих питань. Для налагодження довготривалих та міцних взаємовигідних партнерських відносин важливим є не лише ввічливий та прозорий обмін інформацією, але й установлення емоційний зв'язок.

Ця проблема особливо актуальна, оскільки емоції та чіткі межі ділового спілкування важко врегулювати аби створити гармонійний баланс. Тому розвиток навичок ухвалення рішень на засаді досліджень про емоційний інтелект саме на заняттях з англійської мови є таким важливим. Адже в даному ключі всі учасники переговорів перебувають в однаково рівних умовах спонтанного мовлення та не мають гарантованого базису для одностороннього домінування в активному діалозі.

У статті наводяться головні аргументи на користь впровадження елементів вправ, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту на заняттях із вивчення англійської мови здобувачами освіти у ключі підготовки та розвитку мовленнєвих компетенцій майбутніх фахівців як висококваліфікованих робітників, високофункціональних і всебічно розвинених особистостей. Таким чином особисті якості набудуть інтерконтекстуального змісту та дадуть змогу впливати на емоційний клімат та міжособистісні

стосунки всередині колективу та на рівні відносин «замовник – клієнт» загалом.

Ключові слова: емоційний інтелект, розумовий розвиток, професійні компетенції, молоді фахівці.

Постановка проблеми. У статті розглядаються проблеми дослідження емоційного інтелекту як важливого чинника розвитку особистісних якостей студентів закладів вищої освіти, адаптації їх до сучасних умов життя, а також способу формування компетентних і конкурентоспроможних спеціалістів, можливі варіанти розгляду емоційного інтелекту на рівні складового елемента професійної підготовки, що втілюється засобами вже знайомого та регламентованого навчального плану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання необхідності розвитку емоційного інтелекту завжди було актуальним серед дослідників психології та педагогіки як України, так і всього світу. Найбільш ранні коріння досліджень емоційного інтелекту можна простежити в роботі Чарльза Дарвіна [1], який зазначав важливість емоційного вираження для виживання, а також для адаптації (URL: <https://www.psychology-online.net/articles/doc-1869.html> (дата звернення 18.12.2020)). У 1920 р. Е. Торндайк увів у свою роботу термін «соціальний інтелект» [2, с. 227–335], щоб описати навички розуміння й управління іншими людьми. У своїх роботах Д. Векслер писав про вплив нерозумових чинників на інтелектуальну поведінку особистості [3].

Про необхідність цілеспрямовано розвивати емоційний інтелект говорять дослідження Д. Деклера та Д. Готтмана. У своїй книзі «Емоційний інтелект дитини. Практичний довідник для батьків» [4, с. 269] вони наводять результати десятирічного дослідження 119 родин, які свідомо розвивали емоційний інтелект своїх дітей. Автори стверджують, що такі діти виростають фізично більш розвиненими та мають міцний імунітет. Крім цього, варто зауважити, що розвиток емоційного інтелекту сприяв формуванню стресостійкості.

У вітчизняній психології термін «емоційний інтелект» з'явився завдяки розвитку досліджень у сфері емоцій та інтелекту, тобто зв'язку ментального й афективного у структурі психічної діяльності особистості, а також досліджень емоційних здібностей. Так, у сучасній психологічній теорії та практиці широко вивчені такі особливості емоційної сфери, як емпатія, вразливість, емоційність і емоційна стійкість [5, с. 161–174].

Усе вищезазначене вказує на актуальність та багатогранність проблеми, але не дає чітких уявлень про те, як саме емоційний інтелект і його сформованість на індивідуальному рівні впливають на становлення молодого фахівця, якими саме методами можна задіяти, розвинути такі навички під час вивчення англійської мови.

Мета статті – обґрунтувати необхідність вивчення та використання емоцій під час проведення навчальних занять із метою розкриття емоційного потенціалу учасників освітнього процесу під час освоєння основних знань за фахом для подальшого професійного розвитку, розглянути доцільність запровадження практичного залучення розвитку емоційного інтелекту у процес опанування англійської мови майбутніми фахівцями.

Виклад основного матеріалу. Дуже довго була поширена думка, що емоції заважають правильно ухвалювати рішення, знижують ефективність роботи, є причиною необдуманих учинків. Проте численні дослідження показали, що емоції не мають негативного впливу на ефективність людської діяльності. Навіть більше, вони є нашими «супутниками» та «порадниками», що допомагають в ухваленні оптимального рішення, а також мають безпосередній вплив на ефективність досягнення навчальних та інших цілей.

Освіта, беззаперечно, виконує важливу соціальну функцію та на пряму пов'язана із впровадженням провідних технологій, розробок, інструментів, що дозволяють підвищити особисту ефективність для досягнення професійного росту. Сучасний етап розвитку суспільства ставить високі вимоги перед спеціалістами щодо рівня сформованості їхніх професійних якостей. Емоційна спрямованість і емоційний інтелект опосередковано впливають на успіх професійної діяльності.

Система вищої освіти спрямована на формування компетентних та конкурентоспроможних спеціалістів, а значить, перед викладачами постають завдання, що потребують вибору оптимальних і адекватних методів і прийомів як для викладання дисциплін, так і спрямованих на розвиток емоційного інтелекту. Дисципліна «Іноземна мова» є універсальним інструментом для вирішення багатьох освітніх завдань, оскільки вивчення іноземних мов є основою соціокультурного розвитку особистості.

Сучасна парадигма освіти розглядає процес вивчення іноземних мов як процес іншомовної освіти, що включає в себе соціокультурний розвиток особистості та формування комунікативної компетенції. Володіння комунікативними навичками є основою ефективного іншомовного спілкування. Вони передбачають вміння виражати власні думки, володіння діалогічним і монологічним мовленням тощо. Проте, крім цього, важливо вміти контролювати, управляти поведінкою співрозмовника, урегулювати конфліктні ситуації. Дані аспекти є основними у процесі навчання іноземним мовам.

Уміння здійснювати ефективне спілкування є основою навчальних стандартів. Численні дослідження показали, що для досягнення успіхів та кар'єрного зростання, крім високого рівня інтелекту, важливо вміти грамотно побудувати процес спілкування, контролювати власні емоції й емоції співрозмовника. Отжу, все частіше педагоги стали звертатись до терміна «емоційний інтелект», способів та методів його формування. Поняття емоційного інтелекту включає в себе «здатність особистості розпізнавати емоції, розуміти наміри, мотивацію та бажання інших людей та свої власні, а також управляти влас-

ними емоціями й емоціями інших людей з метою вирішення практичних завдань» [6].

За визначенням С.Дж. Стейна та Говарда Бука «емоційний інтелект», на відміну від звичного для всіх поняття «інтелект», являє собою здатність правильно розтлумачувати певні ситуації та впливати на них, інтуїтивно відчувати те, що хочуть і чого потребують інші люди, знати їхні сильні та слабкі сторони, не піддаватись стресу» [7].

Формуванню емоційного інтелекту сприяють певні стратегії педагогів:

- відкритість новому, тобто постійне розширення рольового простору для кожного учасника навчального процесу;
- право вибору, що стимулюватиме пізнавальний інтерес, почуття відповідальності, формування внутрішньої свободи;
- емоційна стабільність та стресостійкість, що передбачає вміння здійснювати емоційний обмін під час спілкування, емпатію, уміння допомогти іншим та собі у складних емоційно напружених ситуаціях;
- формування адекватної самооцінки та позитивного мислення, що впливає на успішність навчальної діяльності, адже студенти, які переконані у власних силах, засвоюють новий матеріал набагато швидше й ефективніше;
- рефлексивність та включення у процес самоаналізу, що створюють сприятливі умови для самоактуалізації особистості [8, с. 260–264].

Відомо, що багато соціальних, психологічних та фізіологічних відхилень пов'язані саме з надмірним навантаженням нервової системи та психіки людини, що відбувається через невміння адаптуватись до умов життя. Варто зауважити, що під час вивчення іноземної мови необхідно звертати увагу не лише на здібності учасників навчального процесу та їхній інтелект, а й на емоційну сферу та психологічну атмосферу, спрямовувати свою роботу на створення позитивного мікроклімату під час навчальних занять і формування позитивної мотивації до вивчення іноземних мов.

Для того, щоб навчальне заняття сприяло максимальному розвитку емоційного інтелекту, необхідно поєднувати різноманітні методи та прийоми:

- вправи для зняття психологічної напруги, тривожності, з елементами арт-терапії;
- завдання на підвищення самооцінки;
- дискусії;
- рольові ігри;
- ігри, спрямовані на вербальне або невербальне вираження власного емоційного стану;
- проблемні ситуації;
- завдання для розвитку вербальних та невербальних засобів комунікації;
- вправи та завдання на асоціації.

Під час заняття важливо створити сприятливу атмосферу, що дасть можливість усім учасникам навчального процесу висловлювати власні думки, не остерігаючись осуду чи критики. Завдання педагога – відповідати на будь-який прояв емоцій з емпатією та вчити цьому студентів, тому важливо дотримуватись таких правил:

- повага особистості кожного студента;
- критика без образ;
- щирий інтерес до всього, що відбувається у процесі навчання.

У роботі над формуванням емоційного інтелекту студентів важливу роль відіграють такі чинники, як:

- самооцінка. У процесі навчання важливо акцентувати увагу на здібностях кожного студента, оцінювати не лише конкретний результат, а й ті зусилля, що були витрачені для його досягнення;

- самосвідомість. Включати компонент самоконтролю під час занять;

- управління емоціями. Демонструвати різноманітні моделі позитивної поведінки, прислухатись до кожного учасника навчального процесу;

- мотивація. Важливою умовою є постановка реальних цілей та завдань, яких можна досягти. Головне – навчити цінувати не лише власні успіхи, а й спільні досягнення;

- емпатія. Під час занять звертати увагу на те, які емоції переживають інші люди в різноманітних ситуаціях;

- соціальні навички. Постановка завдань, що дозволяють працювати в парах чи групах та сприяють комунікації [9].

Не зайвим буде зазначити вагомість умінь викладача правильно організувати діяльність та продемонструвати власний приклад у конструюванні ситуації успіху під час досягнення поставленої мети в роботі. Здобувачі освіти отримують більше прикладних та практичних знань, якщо матимуть за основу живу рольову модель. Тому важливо відпрацювати навички перед тим, як допомагати опанувати їх іншим. Тобто викладач має бути освіченим у темі та готовим до роботи над новими викликами, що може встановити аудиторія.

З урахуванням зазначеного доцільним буде впровадження більшої кількості рольових та ситуаційних ігор і вправ. Крім роботи в малих/середніх групах, здобувачі мають співпрацювати з викладачем та запрошеними сторонніми особами (англомовні викладачі/психологи), що підвищить рівень спонтанності ситуації та допоможе знаходити рішення із встановлення сприятливого емоційного клімату в абсолютно новому та не пристосованому колективі.

У результаті можна очікувати не лише підвищення самосвідомості окремих індивідуумів, але й якісного покращення професійної підготовки й абсолютно новий інтегрований підхід до іншомовного, професійного та ділового міжособистісного спілкування.

Висновки. Отже, виникненню поняття «емоційний інтелект» передував тривалий шлях наукових пошуків і досліджень, у результаті яких було визнано факт закономірного зв'язку між мисленнєвими й емоційними процесами, створено передумови для подальшого дослідження проблеми емоційної регуляції мисленнєвої діяльності та поведінки особистості згалом. Виокремлення інтелектуальних здібностей, пов'язаних з обробкою емоційної інформації, привело до розширення загальної структури інтелекту [10, с. 82–90.]

Емоційний інтелект є незамінним чинником, що активізує і підносить нашу розумову вправність; коли людина визнає свої почуття і керується ними в конструктивний спосіб, то це збільшує інтелектуальні сили особистості. Підвищити рівень свого емоційного інтелекту цілком можливо, проте не за допомогою традиційних програм навчання, спрямованих на ту частину мозку, яка керує нашими раціональними ідеями [11, с. 85–89].

Сформованість емоційного інтелекту проявляється в умінні педагога встановлювати емоційний контакт як із колективом, так і з кожним учасником зокрема, створювати на навчальних

заняттях атмосферу взаєморозуміння і довіри, керувати почуттями та думками учасників навчального процесу. Цей феномен сприяє здатності педагогів досліджувати і проектувати власну діяльність, міркувати і діяти у професійній галузі незалежно від чужої волі, обставин, самостійно здійснювати вибір, ухвалювати відповідні рішення в ускладнених ситуаціях, виробляти стратегії поведінки та досягати поставлених цілей без надмірних вольових зусиль.

Такі якості за наглядно-рефлексивним принципом знаходять відголоски у здобувачів освіти, що перебувають в одному освітньому просторі, з демонстрованою рольовою моделлю та стимулюють більш активний процес як в інтелектуальному, так і в емоційному розвитку. Відповідно, до особистісних якостей долучаються і професійні, бо тематика матеріалу за освітніми програмами максимально корелює до професійної діяльності та багажу знань і вмінь, що стануть основою професійної діяльності.

Психолого-педагогічні прийоми, методи, технології цілеспрямованого формування складових частин досліджуваного феномену важливо впроваджувати в освітній процес, оскільки емоційна неосвіченість може призвести до міжособистісних конфліктів, стресогенних ситуацій, які деструктивно впливатимуть на особистісну та професійну сфери діяльності педагога [12, с. 27–31].

Викладач повинен усвідомлювати важливість створення емоційного комфорту в навчальному процесі, прагнути забезпечити його на практиці, на достатньому рівні володіти технологіями саморозвитку, які б забезпечили не лише розпізнавання та самоконтроль власних емоцій, а й розуміння емоційних станів студентів, здатність мотивувати їхню навчальну діяльність через дуже значущу для них сферу почуттів і переживань.

Вивчення емоційних особливостей та розвиток емоційного інтелекту – завдання першочергової важливості. Воно є актуальним щодо вирішення проблем підвищення рівня успішності навчання, сприйняття і розуміння іншої людини як особистості. Емоційна грамотність дозволяє краще розбиратися в емоційному функціонуванні людей, досягати успіху у спілкуванні, вирішувати конфлікти, розуміти себе, свої потреби і бажання, ставити перед собою цілі, їх досягати. Усе це впливає на ефективність засвоєння знань.

Отже, викладач під час підготовки до занять з англійської мови з майбутніми фахівцями повинен продумати методи та прийоми, що дозволять викликати емоційне піднесення. Ефективність діяльності з розвитку емоційного інтелекту студентів залежить від створення психологічних умов у закладі освіти й усвідомлення педагогами важливості цього напряму у професійній діяльності.

Література:

1. Darwin C.R. The expression of the emotions in man and animals. 1'st edition. London : John Murray, 1872. 375 p.
2. Thorndike R.K. Intelligence and Its Uses. *Harper's Magazine*. 1920. № 140. P. 227–335.
3. The 100 most eminent psychologists of the 20'th century / J. Steven Haggbloom et al. *Review of General Psychology* : journal. 2002. Vol. 6. № 2. P. 139–152.
4. Деклер Д., Готтман Д. эмоциональный интеллект ребёнка : практическое руководство для родителей. Москва : ООО Манн, Иванов и Фербер, 2015. 269 с.
5. Журавлева М. Изучение эмоционального интеллекта практических психологов. *Методология исследований та сучасні соціальні,*

економічні і психологічні проблеми розвитку суспільства : збірник наукових праць. Донецьк, 2011. С. 168–174.

6. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Москва : АСТ, 2008. 236 с.
7. Стейн С.Дж., Бук Г. Преимущества EQ. Эмоциональный интеллект и ваши успехи. Москва : Баланс Бизнес Букс, 2007. 191 с.
8. Гондарева Г. Концепція розвитку емоційного інтелекту старшокласників у навчально-виховному процесі. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2. С. 260–264.
9. Шапиро Л. Как воспитать ребенка с высоким коэффициентом эмоционального развития. Москва : Эксмо, 2005. 274 с.
10. Колісник Л. Проблема емоційного інтелекту в історії розвитку філософсько-психологічної думки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2013. № 42. С. 82–90.
11. Костюк А. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 2. С. 85–89.
12. Петрова Н. Сформованість професійного інтелекту як запорука успішної професійної діяльності майбутнього педагога. *Професійна освіта*. 2015. № 2. С. 27–31.

Chava H., Narodovska O. The importance of emotional intelligence forming during English classes for future specialists

Summary. The article is dedicated to one of the topical issues of forming a full-fledged young specialist in a narrow field (agricultural / technical / marketing / management) which is the development of emotional intelligence at foreign language classes as one of the main competencies of the complementary “soft skills” base.

The material considers the review of literature and research works in defining the phenomenon of “emotional intelligence” and the principles of its development and implementation in institutions of special technical and higher education in

the context of the material provided by the program for learning foreign languages in educational institutions. This approach allows more opportunities to create emotional and situational exercises, because the presence of language barriers and socio-cultural differences faced by students in language learning and direct contact with native speakers or other foreign colleagues who uses English as a language of communication, form a real challenge for the new professional generation and still inexperienced specialist. In addition, it is important that verbal communication, guided solely by the rules and regulations of the English language and business ethics, does not always help in resolving current or important issues. Not only sound communication but its alertness and dedication are also most required.

The problem of this issue is especially relevant because emotions and clear boundaries of business communication are difficult to regulate in order to create a harmonious balance. That is why the development of decision-making skills based on research about emotional intelligence at English classes is so important. In this sense, all participants in the negotiations are in equally equal conditions of spontaneous speech and do not have any guaranteed basis for unilateral dominance along active dialogue.

The main arguments in favor of the introduction elements of exercises are aimed to development of emotional intelligence at English language classes by students in the training and development of speech competencies of future professionals as highly skilled workers and highly functional and well-developed individuals. This way shows that personal qualities will acquire intertextual content and will allow influencing the emotional climate and interpersonal relationships within the team and at the level of customer-client relations in general.

Key words: emotional intelligence, intellectual development, professional competencies, young professionals.